

Тақризи

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор Улмасов Раҳмон Улмасович ба диссертатсияи Шоев Неъматҷон Султонович дар мавзӯи «Масъалаи маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 22.00.04 – сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ

Мубрамии мавзуи диссертатсия. Маргиналият зухуроти ҳамешагӣ ва унсури таркибии сохтори иҷтимоии ҷамъият мебошад ва дар илмҳои ҷамъиятшиносӣ асосан раванди мутобиқ нашудани одамон (аз ҷумла гурӯҳҳои иҷтимоӣ)-ро ба низоми тағиирёбандай ҷамъият ифода менамояд. Зери таъсири раванди ҷаҳонишавӣ, азnavsозӣ, инқилоби илмӣ-техникӣ ва коммуникатсионӣ, инчуни тағиироти босуръати иҷтимоӣ дар асри XXI маргиналшавии аҳолӣ низ авҷ мегирад ва ба яке аз масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ-иқтисодии ҷамъият табдил меёбад.

Муҳаққиқони соҳа пайдоиш ва рушди зухуроти маргиналиятро ба дигар падидай иҷтимоӣ – муҳочират алоқаманд медонанд. Ҳуди муаллиф низ дар диссертатсияи худ дар бораи таъсири муҳочират ба раванди маргиналшавии аҳолӣ чунин қайд кардааст: “Шумораи зиёди муҳочирони дехот барои зиндагии беҳтар ба шаҳр меоянд, кору таҳсил мекунанд, оила барпо мекунанд ва соҳиби манзили зист гашта, муқими шаҳр мегарданд, аммо ба маданияти шаҳр пурра мутобиқ шуда наметавонанд” (саҳ 63).

Албатта, баъзе муҳочирони дехот дар шаҳр мақом, мартаба ва шароитҳои хуби зиндагиро соҳиб мешаванд, зоро муҳити нави иҷтимоӣ онҳоро водор менамояд, ки нисбат ба аҳолии таҳҷоӣ фаъолтару зудҳаракат бошанд, аммо аксарияти муҳочирони дехот дар шаҳр ҷойгоҳи худро намеёбанд, нақшаҳояшон амалий намегардад ва дар натиҷа маргинал мегарданд. Ба раванди маргиналшавии аҳолии Тоҷикистон махсусан, муҳочирати меҳнатии хориҷа мусоидат менамояд. Аксарияти муҳочирони меҳнатии мо дар Россия ва дигар давлатҳои қабулкунандай муҳочирони меҳнатӣ маргинал ҳастанд. Раванди муҳочирати меҳнатии хориҷӣ ҳатто ба оилаҳои маргиналӣ оварда расонидааст.

Сабаби ба маргинал табдил ёфтани аксарияти муҳочирони меҳнатии хориҷии Тоҷикистон надоштани касбу ихтисоси муайян, надонистани ҳуқуқ, маданият ва забони давлати қабулкунанда мебошад. Падидae, ки имрӯz дар байни муҳочирони тоҷикистонӣ густариш меёбад,

ба равияҳои гуногуни динӣ ва экстремистӣ гаравидани онҳо мебошад. Махсусан, ҷавонон аз сабаби бекорӣ арзишҳои иҷтимоӣ, фитрати инсонӣ ва маҳорати касбии худро аз даст дода, ба шаҳси маргинал табдил меёбанд.

Масъалаи маргиналият ва маргиналшавии аҳолӣ аз тарафи ҷомеашиносони Тоҷикистон ба таври фарогир омӯхта нашудааст, ҳарчанд таҳқиқи мавзуи мазкур барои ҳалли як қатор масъалаҳои иҷтимоии ҷомеа мусоидат менамояд. Дар шароити имрӯзai Тоҷикистон, ки масъалаи маргиналият то рафт бо сабабҳои номбаршуда паҳн мегардад, аҳамияти муҳими назариявию амалӣ дорад. Интихобу таҳқиқи ин мавзуъ аз ҷониби диссертант Шоев Н.С. худ як қадами муҳим мебошад. Муаллиф барои таҳқиқи амиқи масъалаи маргиналият қушиши зиёд намуда, аз сарчашмаҳои боэътиמודи илмӣ-таҳқиқотӣ истифода бурдааст, ҳамзамон дар раванди омӯзиши масъала пешбиниҳо ва тавсияҳои ҷолиберо пешниҳод менамояд. Нуктаҳои асосии муҳаққиқ ба ҳимоя пешниҳод намудааст, пурмазмун, возеҳ ва мушаххас мебошанд.

Мубрамияти мавзӯи диссертатсияи Шоев Н.С. дар он зоҳир мешавад, ки масъалаи маргиналият имрӯз барои Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ буда, таҳлилу баррасии ва роҳҳои ҳалли он барои ҷомеаи Тоҷикистон аҳамияти стратегӣ дорад.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ. Мақсади диссертант аз таҳқиқи масъалаи маргиналият аз он иборат аст, ки моҳияти ин зуҳуротро шарҳ дода, сабабҳои паҳншавӣ, оқибатҳои иҷтимоӣ ва роҳҳои бартараф намудани оқибатҳои номатлуби маргиналшавии аҳолии Тоҷикистонро мавриди омӯзиш қарор дихад. Муаллиф барои расидан ба ин мақсад иҷрои як қатор вазифаҳоро ба нақша гирифтааст, аз ҷумла таҳқиқи назариявии маргиналият ҳамчун зуҳуроти иҷтимоӣ, муайян намудани хусусиятҳо ва нишондиҳандаҳои маргиналият дар шароити дигаргуниҳои ҷомеаи мусир, ошкор намудани шаклҳои зоҳиршавӣ, сабабҳои пайдоиш ва паҳншавии маргиналият дар ҷомеаи Тоҷикистон, муайян намудани оқибатҳои иҷтимоӣ ва роҳҳои ҳал, бартараф ва идора намудани раванди маргиналият дар Тоҷикистон. Аз шиносоӣ ба диссертатсияи Шоев Н.С. маълум гардид, ки муаллиф ба мақсади дарпешгузоштаи худ ноил гашта, тамоми вазифаҳои дар назди худ гузошташудаашро иҷро намудааст.

Навғонии илмии диссертатсия. Дар диссертатсияи Шоев Н.С. чунин навғониҳо ҷой доранд:

- муҳаққиқ яке аз аввалинҳо шуда, кушиш намудааст, ки мафхуми “маргиналияят”-ро вобаста ба хусусиятҳо ва шароитҳои миллии ҷомеаи Тоҷикистон шарҳ дода, доираи намояндагони онро вобаста ба меъёрҳои илмӣ муайян намояд;
- зуҳуроти маргиналияят ва нишонаҳои асосии он бо назардошти ҳолати соҳтори иҷтимоии ҷомеаи муосири Тоҷикистон таҳлилу баррасӣ гардидааст;
- сабабҳои пайдоиши зуҳуроти маргиналияят, махсусан, шаҳришавӣ ва муҳочират ба таври муфассал мавриди таҳқиқ қарор гирифта, таносуб ва таъсири байнинҳамии байни маргиналияят, шаҳришавӣ ва муҳочират нишон дода шудааст;
- муаллиф оқибатҳои иҷтимоӣ ва ҷанбаҳои мусбату манғии зуҳуроти маргиналияят нишон дода, қайд менамояд, ки маргиналшавии аҳолӣ ба камфаъолиятии иҷтимӣ, ҳудбаҳодиҳии нокофӣ, ноумедӣ, қаҷрафториҳои иҷтимоии шаҳс оварда мерасонад;
- муҳаққиқ роҳҳои коҳиш додани сатҳи маргиналияят ва механизмҳои пешигиринамоии сартосарии маргиналшавии аҳолиро муайян намуда, бо ҳулосаҳо ва тавсияҳо пешниҳод менамояд.

Нуктаҳои асосие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд, мазмун ва моҳият ва ҳулосаҳои фишурдаи диссертатсияро дар бар мегиранд. Дар доираи таҳқиқоти мазкур методҳои умумиилмӣ ва сотсиологӣ васеъ истифода бурда шудаанд. Муаллиф дар доираи мавзуи диссертатсия шахсан дар тадқиқоти сотсиологӣ иштирок намуда, натиҷаҳои онро дар таҳдилҳои илмии ҳуд самаранок истифода бурдааст. Навғониҳои диссертатсия ба натиҷаҳои тадқиқотҳои сотсиологии гузаронидаи муаллиф алоқамандии зич дорад. Саҳми шаҳсии довталаб аз он иборат аст, ки нуктаҳои асосии диссертатсия дар якчанд конференсияҳои илмӣ-назариявии ҷумҳурияявӣ маърӯза гардида, руиي чоп омадаанд ва мақолаҳои илмӣ нашр шудаанд.

Натиҷаҳо ва ҳулосаҳои таҳқиқоти диссертационии Шоев Н.С. барои омӯзиши минбаъдаи зуҳуроти маргиналият ҳамчун манбаи илмӣ-таҳқиқотӣ баромад карда метавонанд. Ҳангоми таҳияи сиёсати иҷтимоӣ, ҳифзи иҷтимоии аҳолии эҳтиёҷманд, аз ҷумла шаҳсони маргинал ва ҳалли дигар масъалаҳои иҷтимоӣ пешниҳоду тавсияҳои дар диссертатсия дарҷгаридаро самаранок истифода намудан мумкин аст. Ҳамзамон натиҷаҳои илмии диссертатсия маводи пурмазмун ва эътиmodнои ғанҳои таълимии ихтисоси сотсиология ва корҳои илмий-таҳқиқотии муҳаққиқони соҳа мебошанд.

Сохтор ва мазмуни мухтасари диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, 6 зербоб, хулоса, тавсияҳо ва рӯйхати адабиёт иборат буда, фарогири 7 расм мебошад ва ҳаҷми умумии диссертатсия 170 саҳифаро дар бар мегирад.

Боби якуми диссертатсия “Асосҳои назариявӣ-методологии омӯзиши масъалаи маргиналият ҳамчун зуҳуроти иҷтимоии ҷомеаи муосир” ном дорад ва аз се параграф таркиб ёфтааст. Муаллиф дар ин боб масъалаҳои назариявӣ ва методологии зуҳуроти маргиналият, мағҳум ва моҳияти “маргиналият”, ҳусусиятҳо ва нишондиҳандаҳои зуҳуроти маргиналиятыро таҳқиқ намудааст. Диссертант дар параграфҳои боби якуми назарияҳои сотсиологии зуҳуроти маргиналшавии аҳолиро таҳлил намуда, нуқтаи назари ҷомеашиноснро дар алоҳидагӣ баррасӣ намудааст. Шоев Н.С. мағҳуми маргиналро чунин шарҳ додааст: “Маргиналҳо фардҳо ва умумиятҳои одамоне мебошанд, ки дар ҳудуди гурӯҳҳо ва табақаҳои иҷтимоӣ ҷой гирифтаанд ё дар раванди гузариш аз гурӯҳ ба гурӯҳи дигари иҷтимоӣ қарор доранд, аз як синфи табака ва маданият маҳрум шуда, ба дигарааш ҳанӯз ворид нагардидаанд ва ба ибори дигар «дар ду ҷаҳон» зиндагӣ менамоянд, аммо дар ҳеч қадоми аз онҳо пурра мутобиқ шуда наметавонанд” (саҳ. 19).

Шоев Н.С. ҳусусияти асосии маргиналиятыро дар марҳилаи гузариши ҷомеа ва тағииротҳои кулии иҷтимоӣ таҳқиқ намуда, ба хулосае меояд, ки дар шароити дигаргуниҳои пуршиддати иҷтимоӣ маргиналшавии одамон авҷ гирифта, арзишҳои иҷтимоӣ тағиир меёбанд. Ба ақидаи муаллиф яке аз сабабҳои меҳварии маргиналшавии аҳолӣ шаҳришавӣ мебошад. Ба ақидаи ў, дар Тоҷикистон шумораи зиёди муҳочирон бо мақсади кору зиндагӣ ба шаҳр омада, аксарияти онҳо ба талаботҳои шаҳр мутобиқ нагашта, ба маргинал табдил меёбанд. “Муҳити шаҳрӣ бисёр мураккаб ва гуногун аст, аз ин рӯ, на танҳо барои пешрафт, балки барои бегонашавӣ ва маргиналшавии шаҳс низ мусоидат менамояд” (саҳ. 65).

Дар боби дуюм “Таҳлили масъалаи маргиналият дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон” ва параграфҳои алоҳидаи он омилҳои иҷтимоӣ-иктисодӣ, ҳукуқӣ ва фарҳангии пайдоишу паҳншавии зуҳуроти маргиналият, оқибатҳои иҷтимоии маргиналшавии аҳолӣ ва роҳҳои пешгирию бартараф намудани зуҳуроти маргиналият дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон таҳқиқ гардидааст. Муаллифи диссертатсия қайд менамояд, ки ба раванди пайдоишу паҳншавии зуҳуроти маргиналият дар баробари шаҳришавӣ боз муҳочират, маҳсусан, муҳочирати меҳнатӣ,

бекорӣ, раванди ҷойивазкунии иҷтимоӣ, нобаробариҳои иҷтимоӣ ва дигар масъалаҳои иҷтимоӣ-иқтисодии ҷомеа мусоидат менамоянд.

Шоев Н.С. бо далелҳои асоснок сабит кардан меҳоҳад, ки маргиналият ба ҳаёти иҷтимоӣ таъсири мусбат ва манғӣ расонида метавонад. Оқибатҳои манғии маргиналият дар он зоҳир мешавад, ки дар натиҷаи паҳнгардии он шумораи камбизоатон, бекорон, муфтаҳӯрон ва қачрафторон меафзояд, шароити маргиналий барои рушди ҷиноят ва ҷинояткорӣ муҳити мусоидро фароҳам месозад. “Шахсони маргиналий, маҳсусан, ҷавонони маргинал то дараҷае осебпазир ҳастанд, ки гурӯҳҳои иҷтимоии иртиҷоӣ ва шахсони алоҳида онҳоро озодона ба манғиати худ истифода мебаранд” (с. 107).

Диссертант қушиш намудааст, ки оқибатҳои мусбати маргиналиятро низ таҳқиқ намояд. Ба ақидаи ў, шаклҳои фикрронии шахсони маргинал на ҳама вақт ба доираи ақлу мантиқ меғунҷанд, ақидаҳои шахсони маргинал барои ҳамзамононашон нофаҳмо, бешууруна, ғайримантиқӣ ва барои маърифат нофаҳмо аст. Ба корҳои илмии муҳаққиқони соҳа такя карда, муаллиф қайд менамояд, ки “Шахси маргинал қобилияти фахмидан ва дидани чизеро дорад, ки то ин замон дигар одамон аҳамият надодаанд. Ин қобилият ба маргиналҳо имконият медиҳад, ки гояҳои инноватсиониро пешниҳод намоянд, қолабҳои муқараршудаи шуур ва ҳастии иҷтимоиро шикананд, тарзи нави ҳастии ҷамъиятиро фикр карда бароянд. Созанд будан маънои қобилияти эҷодкорӣ, малакаи пешниҳод намудани идеяҳои ғайримуқаррарӣ, берун баромадан аз тафаккури анъанавӣ ва зуд ҳал намудани масъалаҳои пайдошударо дорад” (с. 120).

Мувофиқи нуқтаи назари муаллифи диссертатсия барои пешгирий ва бартараф намудани натиҷаҳои хатарноки зухуроти маргиналият методикаи замонавӣ ва омории пурраю саҳехи назорат ва танзимнамоии вазъи маргиналшавии аҳолӣ ва кор карда баромадани сиёсати иҷтимоии давлатӣ нисбат ба маргиналҳо зарур аст.

Ташхиси диссертатсияи Шоев Н.С. нишон медиҳад, ки муаллиф ҳар як боб ва параграфҳои кори илмии худро дар асоси маводи илмии дастрас ва хулосаҳои асоснок навишта, ҷамъбаст намудааст. Тезисҳо, нуқтаи назари донишмандони соҳа ва маводи илмӣ-таҳқиқотӣ дар сатҳи коғӣ мавриди баррасӣ, коркард, таҳлил ва муқоиса қарор гирифтаанд. Иқтибосҳои таҳқиқотҳои илмии мутахассисони соҳа асоснок, бомаврид ва дуруст оварда шуда, дар ҳар як таҳлили андешаю назарияҳо хулосаҳои муаллиф ба назар мерасанд.

Дар хотимаи диссертатсия хулосаҳо, тавсияҳо ва руйхати адабиёти истифодашуда дуруст ба тасвиб расидаанд. Мазмуну муҳтавои диссертатсия бо автореферати он ва ихтисоси 22.00.04 – Соҳтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ мувофиқат мекунад.

Бо вуҷуди муваффақиятҳо дар диссертатсияи Шоев Нематҷон Султонович баъзе аз камбудиҳо ва нуктаҳои баҳсталаб ба назар мерасанд, аз ҷумла:

1. Нуқтаи назари ҷомеашиносони ватаний нисбат ба зуҳуроти маргиналият, ки ҳарчанд дар алоҳидагӣ ва фарогир таҳқиқ нагардида бошад ҳам, мавриди баррасӣ, муқоиса ва таҳдил қарор нағирифтааст;
2. Тавсияҳо ва пешниҳодҳо аз навоварии муаллиф гувоҳӣ медиҳанд, аммо механизмҳои амалий ва татбиқ намудани онҳо дар соҳаҳои марбута дақиқ нишон дода нашудаанд;
3. Дар матни диссертатсия ва автореферат ҳатогиҳои имлой ва техниکӣ роҳ ёфтаанд ва баъзе аз истилоҳот ба мағҳумҳои мувофиқи забони тоҷикӣ тарҷума нашудаанд, масалан, мағҳуми “люмпенҳо” (саҳ. 37).

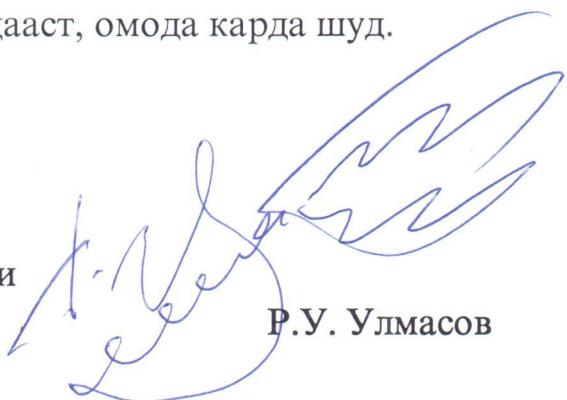
Эродҳои нишондодашуда аҳамияти илмии натиҷаҳои бадастовардашударо кам намекунанд илмии рисоларо кам намекунад ва диссертатсияи Шоев Нематҷон Султонович дар мавзӯи «Масъалаи маргиналият ҳамчун зуҳуроти иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон» кори илмӣ-таҳқиқотии ба анҷомрасида аст. Диссертатсияи Шоев Н.С. ба талаботи банди 31 ва 33 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мутобиқат менамояд. Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Сатҳи навғонии илмии диссертатсионӣ, нуктаҳои илмӣ ва пешниҳоду тавсияҳои амалие, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, тарзи навишт, масъалагузорӣ, услуби таҳқиқоти илмӣ мақолаҳои илмӣ ва фишурдаи маърузаҳо саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳад.

Хулоса, рисолаи диссертатсионии Шоев Нематҷон Султонович ба талаботҳо оид ба корҳои диссертатсионӣ дар мавриди дарёғти дараҷаи илмии номзади илм мувофиқ буда, муаллифи он сазовори ноил гардидан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 22.00.04 – соҳтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ мебошад.

Тақриз бо назардошти бандҳои 71 ва 72-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, омода карда шуд.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори
кафедраи минтақашиносии
хориҷӣ ва сиёсати берунаи Доғишгоҳи
Славянин Россия -Тоҷикистон

R.U. Улмасов

Имзои доктори илмҳои иқтисодӣ,
профессор Р.У. Улмасово тасдиқ менамоям:
Сардори шуъбаи кадрҳои
Доғишгоҳи Славянин Россия -Тоҷикистон

A.A. Раҳимов

Суроға: 734000, ш. Душанбе,
кучаи М. Турсунзода, 30.
Телефон: (+992 37) 221-35-50